

כאיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי ענייני דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטינמן זצוקללה"ה

בס"ד | גליון 241 | שנה ה' | פרשת בשלח | שנת תשע"ח

הודעה חשובה

בס"ד ניתן להשיג את הספר
כאיל תערוג - גדולי הדורות
בחניות הספרים ובהפצת י. בלוי
בבית הכנסת ברחבי הארץ.
לפרטים נוספים ניתן לפנות
למערכת בטלפון 0527680034

הודעה ובקשה

לבקשת רבים, אנו מתעדים
בעז"ה להו"ל את הקונטרסים
הבאים במהדורה נוספת
כאיל תערוג על המועדים
כאיל תערוג ענייני ברית מילה
כאיל תערוג ענייני שידוכין ונשואין
כאיל תערוג ענייני בר מצוה
אנו פונים ומבקשים לכל מי שיש לו
הערות, הארות, הוספות ותיקונים
נא לפנות בהקדם למערכת.

טנא מלא ברכה

להרה"ג, חנו ממותקים וכולו
מחמדים, מזכה הרבים לאלפים
רבי **שלמה לוינשטיין**
שליט"א
לרגל הוצאת ספרו החשוב
ומתוק האור
פניני הגראי"ל
המלא בעובדות הדרכות ועצות
ממון רבנו הגראי"ל זיע"א
הכתובים בטוב טעם ודעת.
יתן ה' שיזכה להמשיך להגדיל
תורה ולהאדירה.
מערכת כאיל תערוג

ענייני הידור מצוה

"זה א-לי ואנוהו". הנה פסוק זה אמרו משה
וישראל בשירת הים ולא נאמר כלל שהוא
דין לעשות כן. ועוד דזה נאמר קודם מתן
תורה, ואמנם בוודאי מכיון שזה נכתב בתורה
חזינן שהוא דבר טוב.

אבל עדיין יל"ע מנלן דהוי חיוב וגם למה זה
מחייב את הדורות הבאים?

והנה בפשיטות דין זה אלי ואנוהו אינו
מעכב, אבל רש"י בסוכה דף כ"ט ב' ס"ל
דמעכב ועיין תוס' שם מי שנשבע לא
ללמוד בס"ת נאה מסתמא הנדר חל, וכן
בנשבע ללמוד בס"ת נאה השבועה חלה
ולא חשיב נשבע על המצוה דאינו מפורש
בתורה שלא נתפרש ענין הנוי כמה נצרך
וכמש"כ תוס' שבועות כ"ג ב ד"ה דמוקי
דכל שנזכר איסור בעלמא ולא נתפרש לא
נחשב נשבע על המצוה, והאריכו בזה.

ובגמ' בשבת קלג, א איתא בשיראין נאים.
ובכלל זה שהארון קודש יהא נאה. ואפשר
דכל מה שעושה לכבוד המצוה הוי נוי מצוה,
ואפי' אם ילבש בגדים מכובדים כשהולך
לקיים המצוה הוי בכלל זה אלי ואנוהו ועיין
לעיל שבת דף כ"ב א' וי"ל.

עוד שם: דבעינן זה אלי ואנוהו מבואר ...
דסברא זו דחיא שבת. והנה בפשטות ענין
נוי מצוה שיהא יפה כמו אתרוג הנראה יפה
לעיני בני אדם, אבל בשם הגרי"ז מבריסק
מטין לפרש שהמצוה היא יותר נאה ומהודרת
ועי' כתבי הגרי"ז נזיר דף ב' ב' מש"כ על
שיראים נאים.

והעירו דלכאורה א"א לפרש כן גבי שופר
נאה וקולמוס נאה שזה אינו בגוף המצוה
אלא בדבר שבו מקיימים את המצוה,
ומשמע דגם בגשמיות של חפץ המצוה יש
ענין של נוי ועי' קסת הסופר סי' ג' ס"ו.
אמנם יש פעמים שאינו בחפץ של המצוה
רק בקיום המצוה כגון מה שאמרו בסוכה דף
ל"ג א' דיש לאגוד הד' מינים משום זה אלי
ואנוהו דלכאורה אינו עושהו יותר יפה רק
שהמצוה היא יותר נאה, אמנם אפשר דהוי
גם יותר יופי חיזוני כשהכל אגוד יחדיו ולא
כל אחד בפני עצמו.

היד שלא לקחה כסף

איתא במכילתא ו'יהי ידיו אמונה בידו אחת
שלא קבל בה מישראל כלום. ובידו אחת,
אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של
עולם על ידי הוצאת את ישראל ממצרים
ועל ידי קרעת להם את הים ועל ידי עשית
להם נסים וגבורות כך על ידי תעשה להם
נסים וגבורות בשעה הזאת.

וסיפר הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א
ששאלתי את מרן רבנו זצ"ל איך יתכן להשוות
את היד שלא לקחה כסף ליד שעשה את כל
הנסים, הרי זה לכא' הבדל עצום בכח של
היד, ואלא לכא' מוכרח שלא לקחת כסף
מישראל זה אותו דרגה של נסים ונפלאות?
ואמר לי רבנו: שהכונה במדרש היא אחרת
שאיזה כוח היה ליד לעשות כל כך הרבה
נסים, זה בגלל שהיד השניה לא לקחה כסף
מאיש, כשהיה כזו נקיות גדולה אז אפשר
לעשות נסים ונפלאות.

מנהג אכילת פירות בט"ו בשבת

רשימות תלמיד: בט"ו בשבת אמר רבנו מספיק לאכול פרי אחד, כי העיקר הוא לזכור שהוא
ראש השנה לאילנות. אמנם לשון המ"א (ט' קל"א) הוא: נהגו "להרבות" בפירות, ומ"מ גם אם
נדייק התיבות במג"א אבתי די לן בשלשה מינים, דרבים היינו שלשה כמבואר בגמ'. ובודאי
אין הכונה להרבות מאד, דאין בזה תועלת רק מילוי הכרס.

ובענין מנהגו של רבנו באכילת פירות בט"ו בשבת שמענו שאמר רבינו לכו"ב: תביא תמה,
ונאכל קצת, שלא יהי' ספק ברכה אחרונה.

ואמר רבנו מה שי"א [ראה בני יששכר] להתפלל על אתרוג בט"ו בשבת, יש לעיין דהא בעצרת
נדרנין על פירות האילן ולא בט"ו בשבת.

ולתפלל בעצרת ג"כ לא שייך דהא אין מתפללים בקשות ביו"ט [בפרט לדעת הגר"א], ואף אם זה
צורך מצוה, מ"מ לא מסתבר שיהא מותר לבקש ביו"ט על צורך מצוה של זמן מרובה אה"כ.
וגם יל"ע דמצינו תפילה על צרכי האדם הגשמיים שזה קיום האדם, אבל להתפלל שיזכה
לאתרוג מהודר מנלן, ויל"ע.

יום היארצייט של הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצ"ל

י"ב שבט תשנ"ה

הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל זכה עשרות שנים להתקרב לרבנו וללבן עמו עשרות סוגיות בהלכה, ופירסם חלק זה של הלכה ועומק העיון בהלכה של רבנו זי"ע ברבים. ופעם נשאל רבנו על אהבתו העצומה עד למאוד להגר"ב זצ"ל ואמר: הוא איש אמת שאוהב רק תורה בלי שום כבוד! והוסיף היכן מוצאים בדורינו כאלו אנשים! דברים נשגבים.

וקרוב לחמישים שנה היה לו קביעות לדבר וללבן עם רבנו סוגיות סבוכות שבש"ס כשעה אחר תפילת ערבית והיה יורד עמו לעומק הסוגיא עד לתמצית הלכה וסיפר הרה"ג ר' משה לי. שליט"א שכבר לפני המשים שנה היה רבנו מסתובב עמו בגבעת הישיבה בב"ב הלך וחזור ודן עמו בדברי תורה והיה מחזה מרנין לב לראות מצד אחד את הסיני ועוקר הרים ומצד שני את ההכנעה והערכה שהיה בין שניהם קביעות כל הזמן.

וזכינו בגליון כאיל תערוג בס"ד להביא תמידים כסדרם מדברי תורתו היקרים, וזכות בני משפחתו היקרים ה"ה בנו הרה"ג ר' ישראל מאיר פלמן שליט"א ונכדיו הרה"ג רבי משה דוד ליפקוביץ שליט"א והרה"ג רבי ראובן פלמן שליט"א העומדים תמיד לימינו בכל עת בכל ענין שנצרך

יתן ה' שזכותו של מרן רבנו זצ"ל תעמוד להם בכל ענינים וכשאיפת לבם הטוהה. נביא כאן מעט עובדות על הקשר שהיה ביניהם.

לימים סיפר רבנו להגר"ב זצ"ל, כי בהיות והוא היה נער צעיר, ומשתתפי השיעור היו מבוגרים ממנו בשנים הרבה, התבייש להצטרף עמם, אבל בימי הקיץ עקב החום היה הרב מבריסק אומר את השיעור בחצר הבית, ואז היה מסתובב בחצר, ועקב מראהו הצעיר נראה היה כילד, ומשתתפי השיעור לא הבחינו בו כמשתתף עמם, כי היה נראה כילד המשחק בחצר, וכך זכה לשמוע את שיעורי הרב זצ"ל בימי הקיץ.

לימים כשברח מבריסק לפני המלחמה הגיע לשוויץ, עדי ראייה מאותה תקופה מספרים, האוירה בשוויץ היתה אז מאוד חומרני, האנשים היו עשירים ורדופים אחרי כסף, ולא היה דבר זולת זה, ר' אהרן לייב התעלם לגמרי מאוירת המקום, התנתק מרוח הזמן, והמשיך בתומו לעמול בתורה ולדקדק בהלכה, בלא לזוז כי הוא זה ממה שהוא, לא היה מטלטל בשבת, ועד כהנה וכהנה הנהגות רבות שלא הכירו שם, והיה זה חזיון בלתי נתפס במושגים של אז, לשהות במקום כזה ולא ידבק בו אפילו רבב כל שהוא מרוח המקום, כך גדל וצמח מתוך עמידה בניסיונות בכל מיני מצבים שעבר, ונשאר שלם, תמים במעשיו ובדרכיו,

עוסק במלאכתו

בשוויץ בתחלה לא הורשה להכנס א"כ יעבוד בכפיה עבור השלטון. לימים סיפר (וכך שמע הרב אפרים פינס מירושלים מסבא של אשתו הרב אטלס), היו שם שלשה בחורים שבאו מבריסק ועבדו שם בשוויץ בהרכבת צנורות, השלשה היו מרן זי"ע"א ורבי משה סלוביציץ והרב אטלס, ובשעת העבודה שלהם הם שיננו מסכתות בעל פה ביחד, סוגיות שלימות למדו, סיימו כל מסכת יבמות, ומסכת ב"ק, וכמדומה שגם חלק ממסכת גיטין ועוד, מסכתות אלו למדו קודם לכן בבריסק אצל ה'אמרי משה', ואת זה חזרו ושיננו בעל פה תוך כדי העבודה, את הגמ' עם התוספותים, כך עמדו בניסיונות התקופה ונשארו שלימים וחזקים. כל זה עמד לו בהיותו כולו תורה, ולא החשיב דבר מעניני העולם זולת זה, היה בז ולועג לעניני הבלי העולם, ולא תפסו אצלו חשיבות כלל. ומזה נבע חיי הפשטות וההסתפקות בו היה חי כל ימיו, כידוע לכל, בית דל ופשוט, מטה של הסוכנות העשויה כמה ברזלים לאורך ולרוחב ועליה מזון מקש, ארון ספרים שנעשו מקרשים שנמצאו ברחוב, ואת הכסאות עשו מארגז תפוזים.

סיפר מרן זי"ע"א להגר"ב זצ"ל, שבצעירותו ישב ביחד עם ב' בני עליה, ודנו על ההלכה שאסור להנות מכתרה של תורה, במש"כ הטור בהלכות תלמוד תורה (י"ד סי' רמו סעי' כא) והעתיקו הרמ"א (שם), ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר גיע כפיך כי תאכל וגו' כל המשים לבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הצדקה הרי זה מחלל השם ומבזה התורה 'לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה, וכן דעת הרמב"ם (אבות פ"ד מ"ה), ויש מקילין לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח, ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מדת חסידות הוא ומתת אלהים, אך אין זה מדת כל אדם שא"ל לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו עכ"ל. ועלתה השאלה ביניהם מדוע כהיום אין נוהגים כדברי הרמב"ם, ומתפרנסים מן הצדקה ונהנים מכתרה של תורה, ואף הרמ"א שהביא יש מי שמתיר מ"מ כתב דממדת חסידות להחמיר בזה.

וממחשבה למעשה החליטו ביניהם לנסות ולקיים את דברי הרמ"א הנ"ל, ולראות האם הם יכולים לעמוד בדבר הזה בלא שיפגע אצלם איכות וכמות הזמן של לימוד התורה.

הראשון ניסה והצליח, ובאמת עד היום הזה הוא יושב במשך רוב שעות היום והלילה, ועוסק בתורה בעמל ויגיעה, ואינו מפסיק ממנה לרגע. השני, תוך זמן קצר נכנס לעולם העיסוק, ותוך זמן קצר נשאב כל כולו לעסקים, והפסיק מתלמודו כמעט לגמרי.

ואילו מרן זי"ע"א התחיל בזה, ולאחר זמן קצר ביותר הבחין שהדבר מפריע לו בלימוד התורה, ובאותו הרגע הפסיק את המלאכה שעסק בה באמצע, כשהוא מותיר שם את כלי העבודה כמות שהם, ורץ בחזרה לבית המדרש לעסוק כל היום בעמלה של תורה.

ללמדך - אמר מרן זי"ע"א - שבדור הזה אי אפשר לקיים שניהם, וההנהגה הזו כיום לא שייכא, וכדי להצליח באמת בתורה ועבודה חייב להיות שהראש יהיה שקוע ומונח כל היום בעומקה של הלכה, שאם יכנסו בתוכו אפילו לזמן מועט עניני מסחר עלול הדבר לפגוע בעמל התורה.

ככל היוצא מפי

לאחד ממקורביו של הגר"ב זצ"ל שאשתו עבדה בהוראה, נודע על מוסד הקרוב לביתו שדרושים להם מורות, ומאוד רצו לקבל את המשרה ההיא מחמת קירבת המקום לביתם. ומכיון שמרן זי"ע"א היתה לו השפעה על המנהל, החליט לבקש מהגר"ב זצ"ל שידבר עם מרן זי"ע"א כדי שימליץ למנהל לקבלה למוסד.

הגר"ב זצ"ל עשה כבקשתו ועלה יחד עימו לבית מרן זי"ע"א כדי לבקש ממנו את הבקשה, בתחילה דיבר הגר"ב זצ"ל עם מרן זי"ע"א בעניני לימוד והלכה, ורק לקראת סוף השיחה העלה את הבקשה בעבור אותו אדם שהצטרף עימו יחד לשיחה.

מרן זי"ע"א בירך את אותו אדם במאור פנים, בברכה והצלחה ושיזכה לפרנסה בריווח ובנקל. ובסיום אמר להגר"ב זצ"ל, שלא בטוח שייצא לו לדבר על כך עם המנהל.

יגע בתורה בעמילות עד אין קץ

כשיצאו מהבית יצא הגר"ב זצ"ל בהרגשה שמחה שהצליח בשליחותו, ואילו אותו אדם יצא בהרגשה שהשליחות לא הצליחה שאם מרן זי"ע"א אמר שלא בטוח שייצא לו לדבר על כך עם המנהל, הרי זה ברור שלא ידבר עימו על כך, ואם כן כל הטרחה שטרח כאן היתה לשווא.

ודיבר הגר"ב זצ"ל בענין העמל והיגיעה של רבנו זי"ע בתורה, שהיתה מתוך הכרה המוחלטת שאין שום ערך אחר לאדם בעולם זולת זה, וכי זהו הערך העליון היחיד של האדם. זהו עצם החיים ואין חיים מבלעדי זה.

וכשהבחין הגר"ב זצ"ל ברחשי לבו, אמר לו "תראה איך הצלחנו, הרי אם הגראי"ל היה אומר שידבר עם המנהל, זה ספק היה מצליח

וסיפר ששמע כי עוד מנעוריו בעיר בריסק, היה יגע בתורה במס"נ, וכשחשש שמא בלילה יתנמנם באמצע לימודו מתוך עייפות, הניח קערה עם מים קרים מתחת לשולחן לימודו, וכשהיפנות ניסתה

ספק לא. ואילו עתה שלא הבטיח שידבר עם המנהל, ולעומת זאת בריך אותך בכזו ברכה טובה הרי הברכה וודאי תתקיים בידך, והוסיף הגרב"צ עשרות בשנים אני מכיר את הגרא"ל, ואני יכול להעיד לך שכל מילה שהגרא"ל הוציא מפיו לא שבה ריקם, אם כן אתה מבוטח לברכה והצלחה ופרנסה בריווח ומה יש לך לדאוג, הרי אין לך הצלחה יותר מזאת!".

שנא את הרבנות

להגרב"צ פלמן הציגו לו רבנות במספר מקומות מרכזים, ולכולם הוא סירב, כשבנו את קרית 'נחלת משה' פעל הרב שמעון סירוקה מראשי צא"י להביא את הגרב"צ לרב, ולצורך זה הגיעו משלחת של תלמידי חכמים לבקש ממנו להיות רב, התגובה הראשונה שלו היתה "מה אני אשם" וסירב. אלא שלבסוף קרא לו מרן רה"י הרא"מ שך זצוק"ל, והכריח אותו להיות רב.

אמר לו הגרב"צ שרב מלבד מה שהוא עונה שאלות בהלכה, הרבה פעמים הוא צריך גם לענות על ענינים ציבוריים, ואין לו את הידע איך להתעסק עם זה.

השיב לו הרב שך: אתה לא צריך להתעסק בשום ענין, אלא רק לענות תשובות בהלכה ולמסור שיעורים, ומעבר לכך אתה לא צריך כלום. וכמו כן הבטיח לו שלא יצטרך לדבר בשום כינוס ציבורי. במקביל ביקש הרב שך מהרב סירוקה שבשום פנים ואופן לא יבקש מהגרב"צ לדבר באירועים ציבוריים.

ועדיין מיאן הגרב"צ לקחת על עצמו את התפקיד, ואז פנו המשלחת למרן רה"י הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל שעמו הגרב"צ היה קשור, שאולי הוא ישכנע אתו להיות רב, אמר להם הרב שטיינמן שכפי שאני מכיר את ר' בן ציון אין לו קשר לכלום חוץ מתורה, ואינו יסכים להשתעבד לשום דבר חוץ מהרבצת תורה ויראת ה', ולפיכך אתם צריכים לדאוג שלא יהיה לו קשר לשום גוף ציבורי, וגם את המשכורת שיקבל שיהיה דרך גופים פרטיים, כיון שאם הוא יקבל דרך גוף ציבורי הוא ירגיש שהוא מחויב ומשעובד לאותו גוף ציבורי, וגם בזה דאגו שלא יקבל ישירות את הכסף דרך צא"י אלא בדרך עקיפה. ואז נאות הגרב"צ לקחת על עצמו עול הרבנות.

ללמוד וללמד

הגרב"צ למד בכולל פונביץ' עד שנת תשמ"ב, ואז שלחו אותו מרן הגרא"מ שך ומרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל להרביץ תורה ולכהן כראש כולל במשה, קבוצת אברכים מחשובי הכולל הלכו לרבינו הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל ראש הכולל, וביקשו ממנו שישפיע עליו שהוא ישאר בכולל פונביץ', משום שהגרב"צ היה בכולל מעין משיב שכל השאלות הקשות באו אליו, ואם הוא לא יהיה בכולל לא יהיה את מי לשאול את כל השאלות. והוסיפו שלחשיבות הענין הצליחו לארגן לצורך כך מילגה נוספת להגרב"צ אם ישאר בכולל, וחשוב מאוד לכלל אברכי הכולל שישאר בכולל. אבל למעשה גם הרב שך וגם הרב שטיינמן אמרו, שאפילו שלכולל עדיף שהוא ישאר בתוכו אבל להגרב"צ טוב יותר שייצא מהכולל להיות ראש כולל, כיון שזה יותר טוב בשבילו שילמד אחרים בצורה מסודרת.

והגרא"ל שטיינמן אמר אז, שזה ודאי שבמסכת שבת ועירובין, וכל סדר מועד, הגרב"צ הוא הרבי של הכולל, שהרי מי אם לא ר' בן ציון רבה של שבת, מי אם לא ר' בן ציון רבה של עירובין מי אם לא הוא רבה של סדר מועד, אבל בכל אופן עדיף שיצא להיות ראש כולל.

חיזוק לשמירת השבת

בקהילת 'נחלת משה' היה תקופה שהיו כמה חולים, ומרן זיע"א אמר להגרב"צ לתקן שהציבור יקבלו שבת יותר מוקדם, ומאז קבלת שם הוא כחצי שעה קודם השבת. ובעצרת חיזוק שעשו אז סיפר הגרב"צ זצ"ל על אחד הקהילות החשובות בארה"ב, שהיה שם מגיפה שבנ"א צעירים הסתלקו מן העולם, וראשי הקהל באו למרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל לבקש עצה בדבר, אמר להם הגרא"ל תראו להגדיל את קדושת השבת בעירכם ולקבל השבת חצי שעה קודם השקיעה,

וכך עשו וקיבלו עליהם אנשי העיר להקדים את יום השבת ומאז פסקה המגיפה.

והביא שהדברים מפורשים! בפרי מגדים (סי רנ"ו סוף סק"א) "המוסיף מחול על הקודש - מוסיפים לו חיים". והוסיף הגרב"צ שכן החפץ חיים היה רגיל לומר לאנשים שהיו זקוקים לישועת ה', להקדים את כניסת השבת, שהרי השבת היא מקור הברכה ועי"ז שתקדימו את קדושת השבת תגדילו את ברכת ה' בביתכם.

בתקופת ממשלת הרשע היה חילול שבת גדול בא"י והגרב"צ פלמן זצ"ל שכאב לו מאוד את כאבה של השבת הביא את מה שכתב החפץ חיים, שכשיש פירצה בחילול שבת, העצה לזה להתחזק בלימוד הלכות שבת.

ולכן חשב על רעיון לכתוב מכתב חיזוק לשמירת שבת על ידי כך שכולם ילמדו הלכות שבת מידי שבת ושבתו. וניסח מכתב שבכל בית הכנסת ובכל ישיבה ילמדו מידי שבת ושבתו חצי שעה הלכות שבת.

וכשהציע את הדבר לפני רבינו הגרא"ל, אמר שאכן כך ראוי לעשות, אבל אין לנו כח בדורינו לתקן כאילו תקנות שבכל מקום ילמדו מידי שבת דוקא הלכ' שבת, ואמר לי לשנות את הנוסח של המכתב "שראוי שכל אחד ילמד מידי שבת בשבתו חצי שעה הלכות שבת".

השקפה התורנית

מרן זיע"א היה מעורה מאד בכל עניני הנחלת השקפה התורנית באמצעים שונים, מ"מ לא הביע זלזול בדעתן של אותם גדולים שסברו אחרת. ובתקופת הבחירות בתוך אגודת ישראל, [תשל"ז] הגרב"צ פלמן זצ"ל סלד מהמחלוקת שהיתה אז, ורצה להמנע מלבחור, ניגש למרן זיע"א להתייעץ, ענה לו מרן ואמר, כי ישנם שתי דעות בין גדולי ישראל בדרכי ההנהגה, ומנה את דרכו של מרן החזון"א והגרי"ז ועוד, ואח"כ מנה שמות של גדולים שסברו אחרת, ואמר כי מתפקידנו לחזק את דעתם של החזון"א והגרי"ז, ולכן צריך שתצביע ולא תמנע.

תמיד הגרב"צ פלמן זצ"ל היה אומר שהשיקול דעת של הרב שטיינמן הוא עמוק מאד מתוך מבט רחב ותמונה כוללת, עם ההשלכות לעתיד, לא מתוך ראייה מצומצמת לגופו של ההוה ותו לא. שח בנו הרה"ג רבי יוסף שליט"א: בעת שלמדתי בישיבה קטנה היה לי תורנות כל יום שישי להביא מביתו של רה"י רבינו הקדוש זיע"א יין בשביל הבדלה בישיבה, ופ"א שאלתי אותו בטעמו, ואמר: שבשחרית במי שבירך כל כלל ישראל בכל מקום שהם מברכים "וכל מי שנותנים יין לקידוש ולהבדלה", ויין לקידוש אני נותן למקום אחר, ולהבדלה אני נותן כאן לישיבה.

מתי שבאתי אליו ביום שישי, נתן לו גלויות (דואר אויר) לשים בתיבת דואר, ואמר לשים זאת רק אחרי שעה 12:30, שאז ודאי כבר לא יקחו זאת בערב שבת (הדואר עובד ביום ו' עד השעה 12:00), ולא יהיה בזה שום חשש חילול שבת.

*רבינו חינוך אותנו שבחורים צריכים לעסוק ולעמול בתורה ורק תורה ורק תורה בלי שום עסק אחר. פ"א רעשה הארץ סביב החוק 'מיהו יהודי', והרב שך יצא נגדו בכל עוז.

אחד הבחורים המוכשרים בישיבה סיגנן מכתב נגד החוג הידוע שעמד מאחורי החוק, והחתים על זה כמה רבנים, ומאחר שידע דעתו הנחרצת של רבינו בנושא, ביקש מרבינו שיצרף חתימתו על זה. רבינו שלא כדרכו, התחיל לצעוק עליו, מה זה נוגע אליך, מי ביקש זאת ממך, תשב ותלמד.

וכך חינוך אותנו, שאין שום ערך וחשיבות בעולם, חוץ מלהבין עוד תוס'. ואין דבר שנוגע לתלמידים חוץ מלימוד התורה. כי הם חיינו ועל זה נמית נפשינו, וחוץ מזה אין כלום. וכך שימש דוגמא חיה לבחורים.

*פ"א בעת שלמדנו בישיבה קטנה שאל אותי ואם אחי אם אבא לומד איתכם, אמרתי לו שאאמרו"ר לומד איתנו פעמים בשבוע. נהנה רבינו ואמר, שצריך לדעת שכל אבא שיכול צריך ילמוד עם בנו אפילו שהוא בישיבה, ויש הורים שחושבים שמעת שנכנסים לישיבה פטורים מהמצות (ושננתם לבנך, ומצות חינוך).

משיעורי הגרב"צ פלמן זצ"ל - הל' קידוש

אכילת אורז לקידוש במקום סעודה

דעת השו"ע שיוצאים ידי קידוש במקום סעודה גם במיני תרגימא מה' מינים, וביאר הגר"א (שם) דהיינו משום שלענין קידוש במקום סעודה אין צריך שיאכל דוקא סעודת שבת, אלא צריך שיאכל דבר שסעיד וכיון שגם הם סועדים שג' בזה, והוסיף דכיון שמבואר בברכות (דף ל"ה ע"ב) דחמרא סעיד ומשמח, א"כ גם יין חשיב כקביעות סעודה.

ולפי' יש לדון אם גם באורז יוצא ידי קידוש במקום סעודה, דאף שמבירך עליו בורא מיני מזונות וא"כ לכאורה לא גרע משאר מיני תרגימא מה' מינים, מ"מ צ"ע אם הוא סעיד וחשיב סעודה לענין קידוש במקום סעודה.

והנה ברא"ש (ברכות כ"ד מברכין ס' ח') כתב שהטעם שמבכרים על אורז בורא מיני מזונות דפת שלו או תבשילו משביע וסועד הלב כמו מה' מיני דגן, ולפי' נראה שכשם שיוצאים ביין ידי קידוש במקום סעודה כיון שהיין סעיד, כך גם באורז יוצא ידי קידוש במקום סעודה כיון שהוא סועד משביע. ולפי זה יכולים בני ספרד שנוהגים לאכול סעודות בפסח לעשות קידוש בשבת חוה"מ פסח, ולצאת ידי קידוש במקום סעודה באכילת אורז.

וכן שמעתי מהגרא"ל שטיינמן זצ"ל דלכאורה מה"ט היה ראוי לצאת קידוש במקום סעודה באורז, אך אמר שאין מנהג העולם כן, וצ"ע לדינא.

אם מזונות שטפלים לדבר אחר מהני לקידוש במקום סעודה

ויש להסתפק באוכל דג מלוח עם מזונות, באופן שהמזונות טפלים לדג מלוח, דינא הוא שמבירך עליו שהכל כיון שאצלו הדג מלוח הוא העיקר, והמזונות שהם טפלים אינו צריך לברך עליהם.

ויש לעיין האם יצא ככה"ג ידי חובת קידוש במקום סעודה, דהרי ביאר הרשב"ם (פסחים דף ק' ע"ב) דילפינן לדין קידוש במקום סעודה מדכתוב וקראת לשבת עונג, במקום שאתה קונה לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג, וכאן העונג והסעודה היה הדג מלוח ואילו המזונות הם טפלים אליו, וא"כ לא היה קידוש במקום סעודה.

אכן לפי דברי הגר"א שכלפי דין קידוש במקום סעודה בעינן שהסעודה תהיה סועדת את הלב, ולפיכך גם יין חשיב קידוש במקום סעודה, מסתבר שגם הכא אע"פ שיעקר הסעודה היא הדג מלוח מ"מ אכילה זו סועדת מכיון שנכלל בה גם אכילת מזונות, ולכן יוצאים בזה קידוש במקום סעודה, וכן נקט הגרא"ל שטיינמן זצ"ל.

בדין קידוש קודם תפילת שחרית, ואם יכול להוציא את חבירו שכבר התפלל

בדין טעימה קודם תפילת שחרית, הנה הטור בסי' פ"ט סעי' ג' הביא פלוגתא דרבנן או שרי בשבת לשתות מים קודם תפילת שחרית, וז"ל, ואסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל, ולא לאכול ולא לשתות, ואם עשה כן עליו הכתוב ואומר ואותי השלכת אחרי גוי, ולא תתיר גויך אלא גאוי, אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים, וכתב אבי העזרי שמוותו לשתות מים דלא שייך בהו גאווה, ודוקא בחול, אבל בשבת ויו"ט כתב דאסור משום הקידוש, ואדוני אבי הרא"ש היה שותה מים בשבת בבוקר קודם תפילה, שאין הקידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו, ע"כ. וכ"כ הטור בהלכות שבת ס' רפ"ט, וז"ל, וראיתי לאדוני אבי הרא"ש ז"ל שהיה שותה מים בבוקר קודם תפילה, שכיון "שלא חל עליו עדיין חובת קידוש עד לאחר תפילה" אינו אוסרו מלמעט, ומשום ואותי השלכת אחרי גויך יוסף, דבמים ליכא גאווה, ע"כ.

ועיין בבית יוסף בסי' פ"ט שכתב דדעת הרא"ש נראה עיקר, וכל שכן שיש פוסקים (רמב"ם פרק כ"ט הלכה ה') שמתירים לשתות מים קודם קידוש, כמו שיתבאר בסי' רע"א. וכ"פ השו"ע בסי' רפ"ט סעי' א', וז"ל, וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה, ושלא יטעום קודם

לו כלום כמו בקידוש הלילה, ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפילה מותר, מפני "שעדיין לא חל עליו חובת קידוש", ע"כ. [ושמעתי ממרן הקהלות יעקב זצ"ל שאמר שבזמנינו מותר לשתות קודם התפילה גם תה עם סוכר כיון שהמים אין בזה גאווה וכן הורה הגר"ש זצ"ל]. והנה בלשון השו"ע מבואר שההיתר לשתות מים הוא מכיון שלא חל עליו חובת קידוש, מיהו היינו רק קודם תפילת שחרית אבל אחר תפילת שחרית אע"פ שהוא קודם קריאת התורה ומוקף, אסור לשתות אפילו מים וכמו שכתב המשנה ברורה (ס' רפ"ו סק"ו) דלאחר תפילת שחרית יכבד נתחייב בקידוש, ואסור לאכול ולשתות מקודם.

ויש לדון אם יכול אחד שעדיין לא התפלל להוציא ידי חובת קידוש בברכת בורא פרי הגפן מדין ערבות אחר שכבר התפלל, [והיינו באופן שמוציאו רק בברכת הגפן, והשני שותה את היין, שבוה מה שיכול להוציא בברכת הגפן הוא רק מדין ערבות]. ובפשוטו לפי המבואר בשו"ע שקודם התפילה עדיין לא חלה עליו חובת קידוש א"כ זה שעדיין לא התפלל חשיב אינו בר חיובא במצוות קידוש, וא"כ אינו יכול להוציא את זה שכבר התפלל במצוות קידוש. ודמי לחרש המדבר ואינו שומע שאינו יכול להוציא אחרים בתקיעת שופר (כמבואר בסי' תקפ"ט סעי' ב'), משום שאינו יכול לקיים בעצמו לפיכך חשיב כאינו בר חיובא, וכמו בן עיר שאינו יכול להוציא בן כרך בט"ו אף בדיעבד (כמש"כ המ"ב ס' רפ"ח סק"ח).

והנה בשו"ע (ס' קפ"ט סעי' ב') מבואר שאם גדול אכל פת פחות מכדי שביעה, כיון שחייב בברכת המזון מדרבנן, אפילו קטן יכול להוציא ידי חובת ברכת המזון, וכתב המגן אברהם (שם סק"ג) בשם הראשונים שגם אם הקטן אכל פחות מכדי שביעה יכול להוציא ידי חובתו, ואע"פ שהגדול מחויב בברכה"מ מחמת חד דרבנן, ואילו הקטן מחויב רק מחמת תרי דרבנן, [כיון שגם כל עיקר חובתו במצוות הוא מדרבנן], מ"מ יכול להוציא ידי חובה, ובמג"א (בסו"ט תרפ"ו סק"ד) הביא מדברי הרא"ם שביאר דהיינו משום שפילת הקטן לאכול כדי שביעה ולהביא את עצמו לידי חיוב דחד דרבנן.

ובגמרא בברכות (דף מ"ח ע"א) לגבי מעשה דשמעון בן שטח, מבואר, שאם היה אוכל כזית פת היה יכול להוציא בברכת המזון את ינאי המלך וגם את המלכה. ומבואר בדברי הגמרא שאע"פ שהם אכלו כדי שביעה, מ"מ אם שמעון בן שטח היה אוכל כזית היה יכול להוציא, ואע"פ שהם מחויבים בברכה"מ מדאורייתא ואילו שמעון בן שטח מחויב מדרבנן. ויש לבאר לפי דברי הרא"ם דכיון שהיה בידו של שמעון בן שטח לאכול כדי שביעה ולהתחייב מדאורייתא לפיכך היה יכול להוציא ידי חובתו.

ובשו"ט ורע"א (קמא ס' ז') ביאר את יסוד דברי הרא"ם, דהנה חלוק הוא ערבות בחיוב בהמ"ז לערבות בשאר המצוות, דבכל המצוות כגון בקידוש והבדלה החיוב מוטל עליו מצד עצמו ואין לו מקום להפטר ממנו, אלא שכבר קיים חיובו ויצא, ובוה כיון שהוא נקרא בר חיובא יכול להוציא את חברו מדין ערבות. אבל בברכה"מ כל זמן שלא אכל אינו בר חיובא כלל, דהיינו אינו מחויב לאכול כדי שביעה ולהביא את עצמו לידי חיוב, וא"כ צ"ע היאך יוכל להוציא אחרים ידי חובתם מדין ערבות, ולזה הוצרך הרא"ם לבאר דכיון שיכול לאכול כדי שביעה ולהתחייב בברכה"מ חשיב בר חיובא.

ועכ"פ מבואר שגם באופן שאינו בר חיובא, מ"מ אם בידו להתחייב הוא בר חיובא ויכול להוציא אחרים מדין ערבות. ולפי' י"ל גם בנידון דידן, דכיון שבידו להתפלל ולהתחייב בקידוש, שפיר הוי בר חיובא ויכול להוציא את חברו מדין ערבות אע"פ שאינו מחויב בקידוש כיון שעדיין לא התפלל.

וכשהצעת את הדברים קמיה הגרא"ל שטיינמן זצ"ל הסכים לזה, והוסיף שאפשר עוד, דאע"פ שלשון השו"ע שקודם התפילה לא חל עליו חובת קידוש משום שעדיין אינו זמן הסעודה, מ"מ אין כוונתו שאינו בר חיובא, אלא שלענין שתיית מים קודם התפילה קאמר שיכול לשתות כיון שלא הגיע זמן הסעודה ועדיין אינו מחויב לקדוש, אבל שפיר חשיב בר חיובא שיכול להוציא אחרים בקידוש. והביא לסייע לסברא זו, דאטו מי שעבר וקידש קודם התפילה נימא דאחר התפילה צריך לחזור ולקדוש, כיון שמה שקידש קודם התפילה לא עלה לו משום שלא היה בר חיובא, דודאי מסתבר שיצא ואינו מחויב לחזור

ולקדש. והיינו משום שדין קידוש חלה עליו כבר מעלות השחר ולא שייכא לתפילה, אלא שחובת קידוש ליכא עד לאחר שיתפלל כיון דבעי קידוש במקום סעודה, ואינו יכול לסעוד עד אחר שיתפלל לפיכך הדין קידוש בזה אינו אוסרו מלמעט, עכ"פ הגרא"ל.

וכן נראה מסברא דחובת קידוש חל עליו מעלות השחר אף קודם שיתפלל (ואף שאינו יכול לשתות מ"מ הא יכול לצאת מאחר אף בלא שתיה כדמבואר בסי' רע"ג סעי' ו'), ומה שאינו יכול לסעוד אין מפקיע ממנו דין קידוש כדמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק י"ט, ובשעה"צ סק"כ) שכתב שאף מי שאינו חייב בסעודה (כגון אם הוא נהנה ממה שמתענה) מ"מ חייב בקידוש, אלא שהוא אנוס מלקיים המצוה לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה, וא"כ כ"ש קודם תפילת שחרית שהוא מחויב בסעודה, אלא שאסור לו לאכול מחמת הדין תפילה, דמיקרי שפיר בר חיובא ויכול להוציא חבירו מדין ערבות.

בדין קידוש על דעת שהוא יין ונמצא מים

המגן אברהם (ס' רע"א ס"ק ל"ב) כתב שאם קידוש על דעת שזה יין ונמצא שהוא מים או שר צריך לחזור לקדש, (ובשחרית בדיעבד יכול לסמוך על הפת ע"ש), והוסיף המג"א דאם היה דעתו לשתות גם מיין אחר אינו צריך לברך שוב בורא פרי הגפן כיון שהיה דעתו גם על יין זה, ע"ש.

ומבואר שאם קידש על הכוס וסבר שהמשקה שבתוך הכוס הוא יין, ובסוף נמצא שהוא חומץ או מים, לא יצא ידי חובת קידוש, שמצוות קידוש היא לקדש על היין ולמעשה לא קידש כאן על היין. ולכן צריך לחזור שוב ולקדש על היין, וברכת הקידוש שבירך מתחילה על החומץ היתה ברכה לבטלה, וצריך לחזור ולברך ברכת הקידוש. אבל בברכת בורא פרי הגפן הדבר תלוי, אם בשעת הקידוש כאשר בירך בורא פרי הגפן, לא היה בדעתו לשתות עוד יין, אלא רק את היין שבתוך הכוס של הקידוש, הרי עכשיו כשמוזג כוס יין חדשה צריך לחזור ולברך עליה גם בורא פרי הגפן, שברכת בורא פרי הגפן שבירך בתחילה אינה פוטרת את היין הזה. וממילא כשחוזר ומקדש שנית, הוא מברך שתי ברכות, ברכת הגפן וברכת הקידוש. אבל אם בשעה שבירך הגפן היה בדעתו לשתות עוד יין בסעודה, הרי כיון שלא הסיח עכשיו את דעתו מברכת בורא פרי הגפן, ממילא מועלת הברכה הזו לפטור את היין החדש שעכשיו מקדש עליו. ולכן יברך רק ברכת קידוש הגפן שבירך על הכוס הראשון (שנמצא בסוף חומץ).

ויש לדון באדם שקידש בשחרית וכיך הגפן על דעת שהוא יין ונמצא שאינו יין, אולם היה דעתו גם לשתות מיין אחר שבוה הדין הוא שאינו צריך לחזור ולשתות. ויש להסתפק אם עתה כשישתה מן היין האחר יתקיים דין קידוש על היין, כיון שברכת הגפן הייתה גם על יין זה, אך מאידך אפשר שכיון שמה ששתה את היין הזה אינו מדין ברכת הגפן דקידוש אלא מחמת שיצא בברכה זו על כל שתיית היין, א"כ אינו יכול לצאת בזה ידי קידוש דאינו ברכת הגפן דקידוש. או אפשר דיכול לשוב ולברך שוב בורא פרי הגפן מדין קידוש שבו (אף דיצא כבר ברכת הנהנין על היין).

ולמעשה הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר, שימוזג כוס אחר של יין וישתה את זה בלא לומר כלום, ויצא בזה ידי חובת קידוש אע"פ שאינו מברך עליו ברכת הגפן. וזהו חידוש שאפשר לצאת ידי חובת קידוש של יום, כאשר לוקחים כוס יין לבד, שהפצא של הקידוש בשחרית הוא עצם כוס היין, וממילא כאשר יצא ידי חובת הגפן ואינו יכול לשוב ולברכה, יכול לקחת כוס יין לבד וייצא בזה ידי חובת קידוש. וראיתי מביאים שכן נקט גם הגר"ש איערברך זצ"ל, [ונראה באריכות בהליכות שלמה פסח] אולם הקהלות יעקב זצ"ל נקט דכיון שאינו אומר נוסח של קידוש אין זה כלום. עוד ראיתי לדון במי ששכח לקדש בשחרית והתחיל את סעודתו ובצע על הפת, ובתוך סעודתו טעם קצת יין, ועתה נזכר שלא קידש, האם יכול לשתות עתה עוד כוס יין בלא ברכה ולצאת בזה ידי חובת קידוש, ומובא שהק"ה זצ"ל נקט דשתיית יין בלא הברכה של ברכת הגפן אינה כלום ואינו יוצא בכך ידי קידוש.

אולם הגר"ש איערברך זצ"ל נקט דכיון שכבר בירך על היין שפיר יכול לשתות עוד כוס יין ולצאת בזה ידי חובת קידוש, והגה"צ רבי וועלוול אידלמן זצ"ל אמר שבכה"ג יקח יין חדש שמברכין על זה הטוב והמיטיב ועליו יקדש.